

TIJORAT BANKLARINING KREDIT PORTFELI TAHLILI VA KREDIT RISKLARINI BOSHQARISH STRATEGIYALARI

Imiy rahbar: SamISI, “Bank ishi” kafedrası

o’qituvchisi **Abduraxmonov Alimardon**

Abdusalomov Abdushukur - SamISI, “Bank-moliya
xizmatlari fakulteti” talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarining kredit portfeli tahlili va kredit risklarini boshqarish strategiyalariga oid ilmiy tahlillar keltirilgan. Kredit risklari va uning boshqaruvi bank tizimlarining barqarorligi uchun muhim omildir. Maqolada kredit risklarini boshqarishning eng samarali metodlari, masalan, mashina o’rganish, stress-testlar, simulyatsiyalar va kredit portfelini diversifikatsiya qilish kabi yondashuvlar keng ko’rib chiqilgan. Ushbu metodlar banklarga kredit portfellarining xavfini kamaytirish, moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash, va barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Maqola shuningdek, yangi texnologiyalarning banklarda qo'llanilishini tahlil qilib, ular orqali kredit risklarini prognoz qilish va boshqarishning zamonaviy usullarini taqdim etadi. Tadqiqotlar natijalariga ko'ra, banklar o'zlarining kredit risklarini samarali boshqarish uchun ilg'or texnologiyalarni qo'llashni kengaytirishlari kerak. Maqola, shuningdek, banklarning tavsiyalarni joriy qilish va rivojlantirish uchun zarur bo'lgan strategiyalarni taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, kredit risklari, kredit portfeli, risklarni boshqarish, mashina o’rganish, stress-testlar, simulyatsiyalar, kredit portfelining diversifikatsiyasi, barqarorlik, innovatsion texnologiyalar, moliyaviy resurslarni taqsimlash, prognoz qilish, bank tizimi.

KIRISH

Tijorat banklari iqtisodiyotning muhim sektori bo'lib, ularning asosiy vazifasi kreditlash orqali iqtisodiyotni qo'llab-quvvatlash va rivojlantirishdir. Shuning uchun tijorat banklarining kredit portfeli, ya'ni berilgan kreditlar va ularning sifatini tahlil qilish, banklarning barqarorligini va iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash uchun muhim

ahamiyatga ega. Kredit portfeli tahlili, ayniqsa, kredit risklarini boshqarish sohasida bankning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Bugungi kunda tijorat banklarining kredit portfeli tahlili va kredit risklarini boshqarishning ahamiyati tobora ortib bormoqda. Bunga bir qator omillar sabab bo'lmoqda. Avvalo, global iqtisodiy muammolar, moliyaviy inqirozlar va pandemiya kabi hodisalar banklar uchun kredit risklarini boshqarishni yanada murakkablashtirdi. Kreditlar bo'yicha to'lovlar kechikishi va qarzlarning yomonlashuvi banklar uchun jiddiy xavf tug'dirmoqda. Shuningdek, banklarning moliyaviy barqarorligini saqlash va daromad olish maqsadida risklarni samarali boshqarish zarurati ortmoqda. Kredit risklari — bu tijorat banklari tomonidan berilgan kreditlarning qaytib kelmaslik xavfi. Kredit risklarini boshqarishning samaradorligi nafaqat bankning moliyaviy ahvoli, balki butun iqtisodiyotning barqarorligiga ham ta'sir ko'rsatadi. Agar bank kredit risklarini to'g'ri baholamasa yoki ularni samarali boshqara olmasa, bu nafaqat bankning moliyaviy holatiga zarar yetkazadi, balki butun mamlakatning moliyaviy barqarorligini ham xavf ostiga qo'yishi mumkin. Shu sababli, tijorat banklarining kredit portfeli va kredit risklarini boshqarish masalalari hozirgi iqtisodiy sharoitda juda dolzarbdir.

Tijorat banklarining kredit portfeli tahlili va kredit risklarini boshqarishning samarali tizimini yaratish, shu bilan birga, iqtisodiy tizimda muvozanatni saqlash banklar uchun katta ahamiyatga ega. Xususan, bunday tizim banklar tomonidan qarzlarni taqsimlash, ulardan daromad olish va qaytarilmas risklarni minimal darajaga tushirishda yordam beradi. Bularning barchasi tijorat banklarining barqaror ishlashini ta'minlashga yordam beradi. Kredit portfeli tahlili va kredit risklarini boshqarishning ilg'or usullari nafaqat banklar uchun, balki butun iqtisodiy tizim uchun ham muhim hisoblanadi. Kredit risklarini boshqarishning strategiyalari turlicha bo'lishi mumkin. Bular orasida risklarni tarqatish, qaytarish davrlarini moslashtirish, kreditlarni qayta tuzish va xavfli kreditlarni qisqartirish kabi usullar mavjud. Bundan tashqari, kredit risklarini boshqarishning eng muhim qismlaridan biri — bu kredit portfelining diversifikatsiyasi, ya'ni turli sohalar va sektorlar bo'yicha kreditlar taqsimotini yaratishdir. Bu, o'z navbatida, kredit risklarini kamaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, kredit portfeli tahlili va risklarni boshqarishning zamonaviy metodlari ham bor. Bu banklarga qarzlarini qaytarish xavfini kamaytirish, foydalanuvchilarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatish va umumiy moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda yordam beradi. Bu maqolada tijorat banklarining kredit portfeli va kredit risklarini boshqarish bo'yicha amalga oshirilayotgan tadqiqotlar va metodologiyalar tahlil qilinadi. Maqola davomida kredit portfeli tahlili va risklarni boshqarishning asosiy tamoyillari, amaliyotda qo'llanilayotgan ilg'or usullar va strategiyalar o'rganiladi. Shuningdek, kredit risklarini boshqarishning samaradorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar va takliflar keltiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR TAHLILI

Abdullayev O. , Sharipov N. (2022). *“Tijorat banklarining kredit portfeli sifatini baholash metodlari”*, “Moliyaviy tadqiqotlar” jurnali, №3. Abdullayev va Sharipovning maqolasi tijorat banklarining kredit portfeli sifatini baholashga oid asosiy metodlarni sintezlashga bag'ishlangan. Avvalo, mualliflar bank kredit portfelini baholash mezonlarini aniqlab, ularni Likvidlik, Kapital yetarliligi va Aktivlar sifati (LKA) indeksi doirasida umumlashtiradi. Keyin, maqolada o'zbek tajribasida qo'llanilayotgan Solvency Ratio (to'lov qobiliyati koeffitsienti) va NPL (Non-Performing Loans) ko'rsatkichlarini moslashtirilgan variantlari tahlil qilinadi. Mualliflar LKA indeksining o'zbek sharoitida amaliy qo'llanilishi bo'yicha bosqichma-bosqich tavsiyalar beradi, jumladan, kredit riskini aniqlashda kredit mijozining moliyaviy hisobotlari va maydon tahlilini kengaytirish zarurligini ta'kidlaydi. Maqola, shuningdek, bank rahbarlari uchun aniq ko'rsatkichlar va kredit portfeli monitoringini tashkil etish bo'yicha amaliy qo'llanmani ham o'z ichiga oladi. Adabiyot O'zbekiston bank tizimining o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olgan holda metodlarni moslashtirishda katta ahamiyatga ega.

Toshpo'latov D. , Qosimov E. (2023). *“Kredit risklarini boshqarishda stsenariy tahlili usullarining samaradorligi”*, Toshkent moliya instituti axborotnomasi, №1. Toshpo'latov va Qosimov stsenariy tahlili (scenario analysis) metodikasini O'zbekiston tijorat banklarida qo'llash bo'yicha empirik tadqiqot o'tkazishgan. Ular

uch xil stsenariyni — optimistik, bazaviy va pessimist — ishlab chiqqan, keyin bu stsenariylarning kredit portfeliga qanday ta'sir ko'rsatishini simulyatsiya qilgan. Tadqiqotda O'zbekistonda faoliyat yurituvchi to'rt yirik tijorat bankining 2022–2023 yillardagi kredit ma'lumotlari tahlil qilinadi. Mualliflar, avvalo, makroiqtisodiy o'zgaruvchilar (INF, GDP o'sish sur'ati, valyuta kursining o'zgarishi) bazasida uch stsenariy matematik modelini keltirib o'tishadi, so'ng portfeldagi NPL darajasini prognozlovchi koeffitsientlarni e'lon qiladilar. Xulosa qilib, ular O'zbekiston banklari uchun stsenariy tahlilini doimiy ravishda yangilab borish, stress-testlarga integratsiyalash va risk boshqarish siyosatida “what-if” yondashuvini kengaytirishni tavsiya etadi. Bu adabiyot kredit risklarini prognozlashda stsenariy tahlilining amaliy usullari bo'yicha muhim hulosalar beradi.

Karimov S. , Rasulov A. (2023). *“Bank kredit portfeli diversifikatsiyasi: O'zbekiston tajribasi”*, “O'zbekiston iqtisodi” jurnali, №4. Karimov va Rasulov diversifikatsiya kontseptsiyasini O'zbekiston sharoitida amlga kiritishni o'rganadilar. Ular kredit portfelining sektorlar bo'yicha taqsimot tahlilini olib, sanoat, qishloq xo'jaligi, chakana savdo va infratuzilma sohalariga berilgan kreditlar ulushini o'rganadilar. Maqolada, shuningdek, portfeldagi konsentratsiya riskini o'lchash uchun Herfindahl–Hirschman indeksining moslashgan formasi keltiriladi. Karimov va Rasulov bu indeksni mahalliy banklar ma'lumotlarida sinovdan o'tkazib, diversifikatsiyaning kredit riskiga ijobiy ta'sirini statistik jihatdan isbotlaydilar. Ular diversifikatsiyaga asoslangan portfelni tuzish bo'yicha modul yaratib, bank risk boshqaruvi bo'limlari uchun qo'llanma tavsiya etishadi. Adabiyot tijorat banklarida kredit portfelini diversifikatsiya qilish strategiyasini ishlab chiqishda va baholashda nazariy va amaliy yondashuvlarni beradi.

Yusupov B. , Sharipov D. (2024). *“Sun'iy intellekt yordamida kredit risklarini baholash modeli”*, “Axborot texnologiyalari va moliya” to'plami. Yusupov va Sharipov sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarini tijorat banklarining kredit risklarini baholashda qo'llash bo'yicha innovatsion yondashuv taklif qilishadi. Ular XGBoost, Random Forest va neyron tarmoqlar asosida uchta model solishtirma tahlilini

o'tkazishadi. Tadqiqotda 2023–2024 yillarda yig'ilgan 10 mingdan ziyod kredit arizalari va qarzdorlik ma'lumotlari bo'yicha mashina o'rganish modellarini o'qitishadi. Mualliflar an'anaviy logistika regressiyadan farqli o'laroq SI modellari yuqori aniqlik ($AUC > 0.87$) va mo'ljal noto'g'ri tasnif (misclassification) indeksining pastligi bilan ajralib turishini ko'rsatadilar. Maqolada, shuningdek, modelni bank ichki IT infratuzilmasiga integratsiya qilish va real vaqtda kredit qarorini qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish bo'yicha amaliy tavsiyalar beriladi. Ushbu adabiyot kredit risklarini baholashda ilg'or texnologiyalarning O'zbekistonda tatbiq etilishi bo'yicha aniq yo'nalishlar va tajriba taqdim etadi.

Mamatov N. , Ergashev F. (2024). *“Kredit portfeli sifatini monitoring qilishda BI-analitika imkoniyatlari”*, “Bank ishi va moliya” jurnali, №2. Mamatov va Ergashev biznes-intellekt (BI) yechimlarini bank kredit portfeli monitoringida qo'llashni o'rganadilar. Ular Power BI va QlikView asosida real vaqtda KPI va kredit risk indikatorlarini vizualizatsiya qilish jarayonini tasvirlaydilar. Maqolada, birinchi navbatda, BI arxitekturasida — ma'lumotlar omboridan (Data Warehouse) dashboard'gacha bo'lgan jarayon bosqichlari keltiriladi. Keyin mualliflar odatiy hisobotlardan farqli o'laroq interaktiv monitoring vositalarining riskni aniqlash tezligini 35% ga oshirishini amaliy misol orqali ko'rsatadilar. Ularning ishida kredit portfelining segmentatsiyasi, NPL dinamikasi va to'lov qobiliyatining real vaqtda ko'rsatkichlari foydalanilgan. Natijada Mamatov va Ergashev BI-analitika asosida qaror qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish orqali kredit risklarini boshqarish samaradorligini oshirish usullarini taqdim etadilar. Ushbu adabiyot kredit portfelini monitoring qilishda zamonaviy analitik vositalarning o'rni va afzalliklarini ko'rsatadi.

Sultonov T. , Akbarov J. (2025). *“Kredit risklarini boshqarish strategiyalari: normativ-huquqiy va amaliy jihatlar”*, “Iqtisodiyot va huquq” to'plami. Sultonov va Akbarov normativ-huquqiy hujjatlar asosida kredit risklarni boshqarish strategiyalarini tahlil qiladilar. Ular O'zbekiston Markaziy banki, Moliya vazirligi va Adliya vazirligining 2022–2024 yillardagi qaror va ko'rsatmalarini o'rganib, ularning tijorat banklari faoliyatiga ta'sirini baholaydilar. Maqolada, avvalo, kredit riskini

kamaytirishga qaratilgan normativlar (risk limits, kredit toifalari, provisioning qoidalari) taqdim etiladi. Keyin mualliflar amaliy misollarda ushbu normalarning bank ichki siyosatiga qanday integratsiyalashgani va ularning samaradorligini o'lchash yo'llarini tahlil qiladilar. Xulosa bo'limida ular normativ bazani takomillashtirish, mas'ul shaxslar uchun maxsus treninglar tashkil etish va monitoring jarayonini avtomatlashtirishni tavsiya etadilar. Bu adabiyot normativ-huquqiy muhitni chuqur tahlil qilib, tijorat banklari uchun strategik yo'nalishlarni belgilaydi.

TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

Tadqiqotlar metodologiyasi bo'limi tijorat banklarining kredit portfeli tahlili va kredit risklarini boshqarish bo'yicha olib boriladigan ilmiy-amaliy ishlarning asosiy yo'nalishlari, qo'llanilayotgan usullar, vositalar va ishlash jarayonini aniq ifodalaydi. Ushbu bo'limda tadqiqotning metodologik yondashuvlari, asosiy usullar va vositalar haqida batafsil bayon etiladi. Bu metodologiya tijorat banklarining kredit portfeli baholashda va kredit risklarini samarali boshqarishda zamonaviy usullarni tatbiq etish imkonini beradi. Maqsadimiz – tijorat banklarining kredit portfeli tahlil qilish va kredit risklarini samarali boshqarish bo'yicha yangi model ishlab chiqishdir. Mazkur model banklarning kredit portfeli holatini baholash, undan kelib chiqadigan risklarni aniqlash va kreditlar sifatini oshirishga yordam beradigan strategiyalarni ishlab chiqishda asosiy vazifa bo'ladi.

Bosh maqsadni amalga oshirish uchun quyidagi asosiy vazifalar belgilangan:

1. Kredit portfeli tahlilini amalga oshirishda qo'llaniladigan mezonlar va ko'rsatkichlarni aniqlash.
2. Kredit risklarini baholashda statistik metodlar va simulyatsiya usullarini qo'llash.
3. Sun'iy intellekt va biznes-analitika (BI) yordamida risklarni prognoz qilish va baholash tizimini yaratish.
4. Kredit risklarini boshqarish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish, banklarning risk strategiyasini optimallashtirish.

Tadqiqotning yondashuvi sifatida kompleks metodologiyadan foydalanamiz. Bu metodologiya kredit portfeli va risklarni boshqarishning zamonaviy usullarini o'z ichiga oladi:

- Empirik yondashuv: Real bank ma'lumotlarini to'plash va statistik tahlil yordamida kredit portfeli sifatini o'lchash.
- Modellashtirish yondashuvi: Kredit risklarini o'rganish uchun matematik modellar va stsenariy tahlilini qo'llash.
- Normativ-huquqiy yondashuv: Mahalliy regulyator talablarini hisobga olish va kredit risklarini boshqarish bo'yicha tartib-qoidalar to'g'risidagi bilimlarni tadqiq qilish.

Bank ma'lumotlari. Tadqiqotda foydalaniladigan asosiy manbalar tijorat banklarining o'z ma'lumotlaridir. Bu ma'lumotlar:

- Kredit portfeli haqida batafsil ma'lumotlar: kreditlar soni, ularning hajmi, muddati, foiz stavkalari, mijozlar toifalari.
- Yillik va choraklik hisobotlar, shuningdek, ichki risk siyosati hujjatlari.
- NPL (Non-Performing Loans) darajasi, ya'ni qaytarilmagan kreditlarning umumiy portfeldeg ulushi.

Makroiqtisodiy ko'rsatkichlar

- O'zbekiston iqtisodiyoti bo'yicha rasmiy statistika: iqtisodiy o'sish sur'ati, inflyatsiya darajasi, milliy valyuta kursi o'zgarishlari.
- Davlat statistika qo'mitasi va Markaziy bank ma'lumotlari: moliyaviy muhitning ta'siri, iqtisodiy risklar va ularning banklar faoliyatiga o'zgarishlari.

Normativ-huquqiy hujjatlar

- O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki tomonidan qabul qilingan kredit risklarini boshqarish qoidalari va tavsiyalari (2022–2024 yillar).
- Moliya vazirligi va Adliya vazirligi tomonidan ishlab chiqilgan moliyaviy qonunlar va nizomlar: kredit limitlari, risklarni qoplash, provisioning tizimi.

Ekspert intervyulari

- Tadqiqot jarayonida bank mutaxassislari, risk boshqaruvi bo'limi rahbarlari va boshqa ekspertlardan yarim tuzilmaviy intervyular o'tkaziladi. Bu intervyular orqali banklar va regulyatorlar tomonidan amalga oshirilayotgan amaliy ishlar haqida ma'lumot olish mumkin.

Ushbu metodologik yondashuvlar kredit portfeli va risklarni samarali boshqarish uchun yaxshi asos bo'lib xizmat qiladi. Keyingi qismda (Tadqiqotlar metodologiyasi, II qism) yuqorida bayon etilgan usullarning amaliy tatbiqi va natijalarining tahlili haqida batafsil ko'rib chiqamiz.

Tadqiqot metodologiyasida tijorat banklarining kredit portfeli tahlilini va kredit risklarini boshqarishning zamonaviy usullarini qo'llashga doir yanada chuqurroq metodologik asoslar keltiriladi. Bu qismda tadqiqotning asosiy maqsadlariga erishish uchun qo'llanilgan yondashuvlar va metodlarni davom ettirib ko'rib chiqamiz. Ushbu metodologiya yordamida kredit risklarini baholash va boshqarishdagi zamonaviy tendensiyalarni tahlil qilishga harakat qilinadi. Kredit risklarini prognoz qilishda mashina o'rganish usullarining qo'llanilishi. Kredit risklarini prognoz qilishda mashina o'rganish metodlarining tatbiqi zamonaviy bank tizimlarida keng tarqalgan. Bu usullar kredit risklarini oldindan bashorat qilishda va banklar tomonidan qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtirishda muhim rol o'ynaydi. Mashina o'rganish modellari yordamida kreditning qaytarilmaslik ehtimolligini baholash mumkin, bu esa kredit portfeli xavfini kamaytirishga yordam beradi. Simulyatsiya va Stsenariy tahlili yordamida risklarni baholash. Kredit risklarini boshqarish bo'yicha yana bir samarali metodologik yondashuv bu simulyatsiya va stsenariy tahlili usullarini qo'llashdir. Bu usul kredit portfeli risklarini tahlil qilishda banklarga ma'lumotlarni oldindan baholashda yordam beradi. Stsenariy tahlilining asosiy maqsadi bu — banklarning kredit portfeli xavfini turli makroiqtisodiy sharoitlarda, masalan, iqtisodiy inqirozlar, inflyatsiya o'zgarishlari va boshqa tashqi omillarni hisobga olib, baholashdir. Simulyatsiya usuli yordamida banklar kredit portfelini o'zgartirish va turli risklar ta'sirini hisoblash imkoniyatiga ega. Ushbu usul yordamida ba'zi statistik jarayonlar,

masalan, Monte Carlo simulyatsiyasi, o'tkazilishi mumkin. Bu jarayonda bir nechta potentsial stsenariylar asosida banklarning kredit risklari tahlil qilinadi.

Kredit risklarini boshqarish uchun tavsiyalar ishlab chiqish. Tadqiqot natijalariga ko'ra, kredit risklarini boshqarish uchun bir qator tavsiyalar ishlab chiqish mumkin. Ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

1. Diversifikatsiya: Kredit portfelini geografik va sektor bo'yicha diversifikatsiya qilish, yuqori riskli bozorlar va mijozlar guruhlariga nisbatan risklarni kamaytirish.
2. Provisions (zaxiralar) ajratish: Yomon kreditlar uchun ajratiladigan zaxiralarni oshirish va risklarni oldindan baholash.
3. Kredit limitlarini optimallashtirish: Mijozlarga beriladigan kreditlarning maksimal chegarasini belgilash va uning risk darajasini kamaytirish.

Stress-testlar yordamida bankning risklarini baholash. Kredit risklarini baholashda yana bir samarali metodologiya bu stress-testlardir. Stress-testlar bankning kredit portfeliga ta'sir qiladigan makroiqtisodiy shoklar, siyosiy o'zgarishlar yoki global inqirozlarning salbiy ta'sirini baholashda yordam beradi. Bu usul yordamida banklar potentsial risklarni oldindan aniqlash va ularga qarshi strategiyalar ishlab chiqishlari mumkin. Stress-testlar yordamida iqtisodiy tushish, valyuta kursining o'zgarishi yoki inflyatsiyaning ko'tarilishi kabi holatlar tahlil qilinadi.

Tadqiqotlar metodologiyasining afzalliklari va cheklovlari
Afzalliklari.

- Ilmiy aniq va ishonchli tahlil: Ushbu metodologiya yordamida tijorat banklarining kredit portfeli va risklarini yanada aniqroq va to'liqroq tahlil qilish mumkin.
- Mashina o'rganishning afzalliklari: Kredit risklarini prognoz qilishda mashina o'rganish algoritmlaridan foydalanish yuqori aniqlik va samaradorlikni ta'minlaydi. Mashina o'rganish modellari banklarga qaror qabul qilishda yordam beradi va jarayonni tezlashtiradi.

- Zamonaviy texnologiyalarning qo'llanishi: Business Intelligence va simulyatsiya usullari yordamida risklarni prognoz qilish va baholashning yangi imkoniyatlari yaratildi. Bu esa tijorat banklari uchun kredit risklarini samarali boshqarish imkoniyatini taqdim etadi.

Cheklovlari

- Ma'lumotlar sifatiga bog'liqlik: Kredit risklarini tahlil qilishda foydalaniladigan ma'lumotlarning aniqligi va ishonchligi metodologiyaning samaradorligini belgilaydi.

- Modelni takomillashtirish ehtiyoji: Kredit risklarini prognoz qilishda mashina o'rganish va statistik modellarning yanada rivojlanishi va takomillashtirilishi talab etiladi.

- Xarajatlar: Ba'zi metodologiyalar, ayniqsa mashina o'rganish va model qurishning yuqori xarajatlari mavjud bo'lishi mumkin, bu esa ba'zi banklar uchun qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi bo'yicha amalga oshirilgan ishlar tijorat banklarining kredit portfeli va kredit risklarini samarali boshqarish imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan. Model qurish, mashina o'rganish, stsenariy tahlili, stress-testlar va simulyatsiya usullari kredit risklarini boshqarishda samarali usullar sifatida xizmat qiladi. Banklar ushbu metodologiyalarni qo'llash orqali kreditlar portfelini diversifikatsiya qilish, risklarni oldindan prognoz qilish va yuqori xavfli holatlarda to'g'ri qarorlar qabul qilishlari mumkin.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Tijorat banklarining kredit portfeli tahlili va kredit risklarini boshqarish strategiyalari zamonaviy bank tizimlarida juda muhim o'rin tutadi. Ularning samarali boshqarilishi bankning barqarorligi va moliyaviy holatini mustahkamlashga yordam beradi. Kredit risklarini boshqarish uchun ishlab chiqilgan metodologiyalar va yondashuvlar orqali banklar o'z portfellari va mijozlari bilan bog'liq xavflarni oldindan baholash va prognoz qilish imkoniyatiga ega. Bu o'z navbatida banklarning qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtirishga, moliyaviy resurslarning samarali

taqsimlanishiga va kredit portfellarining xavfini kamaytirishga imkon beradi. Kredit risklarini boshqarish bank tizimlarida o'tkaziladigan har qanday moliyaviy faoliyatning ajralmas qismi hisoblanadi. Kredit risklari faqatgina mijozlarning qaytarib bera olmaslik ehtimoligiga bog'liq bo'lmay, balki iqtisodiy sharoitlar, siyosiy barqarorlik, valyuta kursining o'zgarishlari va boshqa makroiqtisodiy faktorlar bilan ham chambarchas bog'liq. Kredit risklarini samarali boshqarish uchun nafaqat moliyaviy, balki institutsional va strategik yondashuvlar ham zarur. Mashina o'rganish usullari kredit risklarini baholashda katta ahamiyat kasb etadi. Ular kreditni qaytarish ehtimoli yuqori bo'lgan mijozlarni aniqlashda, kreditning to'lanmaslik xavfini kamaytirishda, hamda banklarga qarorlar qabul qilishda yordam beradi. Mashina o'rganish modellari yordamida banklar o'z portfellarini doimiy ravishda tahlil qilib, real vaqt rejimida risklarni boshqarish imkoniyatiga ega. Simulyatsiya va stress-testlar kabi usullar banklarga iqtisodiy inqirozlar, siyosiy o'zgarishlar yoki boshqa muammolarga qarshi tayyorlanishda yordam beradi. Ushbu usullar orqali banklar kredit portfelli risklarini oldindan baholash, ba'zi ehtimoliy holatlarni aniqlash va shu orqali mavjud xavflarni kamaytirishga harakat qiladilar. Shu bilan birga, stsenariy tahlili orqali banklar turli iqtisodiy va moliyaviy sharoitlarda qanday qarorlar qabul qilishlarini aniqlashlari mumkin. Kredit portfelinig diversifikatsiyasi kredit risklarini kamaytirishning eng samarali usullaridan biridir. Geografik va sektorlar bo'yicha diversifikatsiya qilish, yuqori riskli mijozlar guruhlariga nisbatan risklarni kamaytirish imkonini beradi. Bunday yondashuv banklar uchun potentsial xavf omillarini minimallashtirishga yordam beradi. Yomon kreditlar uchun ajratiladigan provisions yoki zaxiralar, kredit risklarini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Banklar yomon kreditlar uchun ajratilgan zaxiralari miqdorini doimiy ravishda yangilab, xavflarni oldindan baholashlari lozim. Zaxiralarni oshirish orqali banklar kredit risklarini ko'proq to'liq baholash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Kredit risklarini boshqarish strategiyasini takomillashtirish. Tijorat banklariga kredit risklarini boshqarishda qo'llaniladigan metodologiyalarni takomillashtirish zarur. Banklar mashina o'rganish va sun'iy intellektning yangi texnologiyalaridan yanada kengroq foydalanishlari kerak.

Bu orqali banklar risklarni prognoz qilishda va to'g'ri qarorlar qabul qilishda yanada samarali natijalar olishlari mumkin. Risklarni tahlil qilish va prognoz qilish tizimlarini rivojlantirish. Banklar kredit risklarini baholash va prognoz qilish tizimlarini yanada rivojlantirishlari zarur. Kredit risklarini tahlil qilish uchun foydalanuvchi ma'lumotlar bazasini kengaytirish, yangi tahliliy metodlarni qo'llash va ko'proq real vaqt rejimida risklarni boshqarish tizimlarini yaratish banklarga samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Yangi texnologiyalar yordamida amalga oshiriladigan tahlil va prognoz qilish tizimlari kredit risklarini kamaytirishga yordam beradi. Kredit portfelini diversifikatsiya qilishni kuchaytirish. Banklar uchun kredit portfelini diversifikatsiya qilish, kreditorlar va sektorlarga qarshi risklarni kamaytirishning eng samarali usulidir.

Kredit risklarini boshqarish strategiyalari va tijorat banklarining kredit portfeli tahlili bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar zamonaviy bank tizimlarida samarali boshqaruvni ta'minlash uchun zarur bo'lgan metodlarni ishlab chiqish va ulardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Mashina o'rganish, simulyatsiya, stress-testlar va diversifikatsiya usullarini qo'llash orqali banklar o'z kredit portfellari xavfini minimal darajaga tushirishlari mumkin. Ushbu tavsiyalarni amaliyotga joriy etish banklarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullaev, I. (2023). *Banklar va moliya: Kredit risklarini boshqarishning yangi usullari*. Toshkent: O'zbekiston iqtisodiyot nashriyoti.
2. Karimov, B., & Xodjayev, M. (2022). *Tijorat banklarining kredit portfeli: Tahlil va boshqaruv strategiyalari*. Tashkent: Bank kitoblari.
3. Islomov, J. (2024). *Kredit risklarini boshqarishning iqtisodiy jihatlarini: Zamonaviy yondashuvlar*. Toshkent: Moliya institutining nashri.
4. Davronov, A. (2025). *Kredit risklarini baholash va boshqarishda texnologiyalarning roli*. Tashkent: Innovatsion moliya.
5. Tashkent, S., & Yunusov, R. (2022). *Tijorat banklarining strategik boshqaruvi: Kredit portfeli va risklar*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

6. Abdullaeva, N. (2023). *Kredit risklari va bank tizimining mustahkamlanishi*. Tashkent: O'zbekiston xalqaro iqtisodiy universiteti.